

Chatuna BABUNAŠVILI

SENOVINĖS TRADICIJOS TAŠA

GRUZINŲ PERTVARINIO EMALIO MENAS

Kultūros istorikė Chatuna BABUNAŠVILI pristato unikalią emalio kultūrą, kuria Gruzija garsėja nuo Viduramžių. Kaip tik tada buvo išstobulinta itin sudėtinga pertvarinio emalio technika, ją taikant sukurta daug aukštos meninės kokybės darbų. Ši turtinga tradicija pastaraisiais metais vėl sulaukė didelio susidomėjimo – 2000-aisiais buvo įkurta galerija „Ornamentas“, kuri telkia menininkus, puoselėjančius emalio tradiciją, eksponuoja jų kūrybą, rengia praktinius ir teorinius užsiėmimus.

EXTENSION OF THE ANCIENT TRADITION

The cultural historian Chatuna BABUNASHVILI presents the unique culture of enamel, for which Georgia has been famous since the Middle Ages. That was when the especially complicated technique of cloisonné was perfected, which enabled the creation of an extremely high standard of artwork. In recent years, this rich tradition has again received a lot of attention: in 2000, the Ornament gallery was founded, to encourage artists who foster the tradition of working with enamel, exhibit their work, and organise practical and theoretical get-togethers.

Džimi LOMINADZE. Ikona „Kristaus atnešimas į šventyklą“. 2007. Varis, žalvaris, auksavimas. 20 x 18 cm

Tea GURGENIDZE. Apyrankė. 2005. Sidabras. 9 x 7 x 5 cm

Pasauliui sparčiai globalizuojantis, didžiama mūsų laikų žmonių suvokė, kokie svarbūs žmogui saitai su savo šaknimis. Kadaisė pamirštos tradicijos šiandien įgyja gyvybišką svarbą. Žmonės ieško ir grįžta prie senųjų papročių, kuria ir įgyvendina naujus, kuriuos laikas ilgainiui sudėlios į jiems skirtas vietas.

Tie, kurie turi bent kokių ryšių su Gruzija, žino, kad ši nedidukė šalis nuo seno puoselėjo ir tebepuoselėja daugybę turtingų papročių. O jei kokių papročių nebeliko, tai tik dėl sudėtingos ir priešpriešų kupinos jos istorijos.

Gruzija su savo dvasinėmis ir materialiosiomis vertybėmis pasaulio kultūroje užima labai reikšmingą vietą. Dvasines ir materialiąsias vertybes paminėjome ne šiaip sau, kadangi mūsų pasakojimas jungia abi šias koncepcijas ir tobulai jas sulieja į viena. Tai gruzinų pertvarinis emalis, gyvuojantis, remiantis ankstyviausiais radiniais, jau mažiausiai 1200 metų.

Ši meno rūšis Viduramžiais klestėjo Bizantijoje. Visa to meto gruzinų kultūra buvo labai glaudžiai susijusi su bizantiškuoju pasauliu, taigi ir gruzinų pertvarinis emalis organiškai perėmė geriausias bizantiškosios pertvarinio emalio mokyklos tradicijas, ir buvo sukurta unikalių šio meno pavyzdžių, pritaikytų gruziniškam stiliui ir skonui. Tarp nedaugelio išlikusių pasaulyje ankstyviausių pertvarinio emalio dirbinių gruziniškos medžiagos turi ypatingą reikšmę, nes ikonoklazmas, sunaikinęs daugybę ankstyvojo krikščioniško meno paminklų, Gruziją keistai aplenkė ir nepakenkė intensyviai kūrybiniam gyvenimui, vykusiam visais Viduramžių šimtmečiais, per kuriuos sukurta rafinučiausių pertvarinio emalio sedevrų. Visi jie surinkti ir akylai saugomi Valstybinio dailės

muziejaus aukso fonde, keletą senųjų pertvarinio emalio dirbinių galima pamatyti ir Svanetijoje bei Kutaisi, bet pagrindiniai darbai – o jų per 200 – saugomi Tbilisio kolekcijoje.

Nereikia nė sakyti, kad per amžius pagamintus darbus geriausiai nusako ne jų skaičius. Dauguma pertvarinio emalio dirbinių buvo išbarstyta po įvairias Gruzijos bažnyčias ir vienuolynus. Daug jų negrįžtamai dingo per apiplėšimus ir sudegė gaisruose. Nemažai rasta kituose pasaulio muziejuose (Ermitaže, Berlyne, *Metropolitan* muziejuje ir t. t.) bei privačiose kolekcijose.

Dauguma išlikusių pertvarinio emalio paminklų – iš VIII–XII šimtmečių laikotarpio. Nepaisant garbaus amžiaus, didžiama jų išsaugojo pirmykštį žavesį ir yra sveiki. Turime ir vėlesniojo laikotarpio – XV–XVII amžių darbų.

Dėl savo prabangos, įvairumo ir didelės meninės vertės Gruzijos kolekcija tarp pasaulio turtų užima garbingą vietą. Pasak tyrinėtojų, ji pelnytai konkuruotų su Venecijos *Pala d'Oro* rinkiniais. Užtenka jau Chachuli triptiko. Pacituosime mokslininkus: vien ši ikona – kaip pertvarinio emalio muziejus, ji laikytina išskirtiniu pertvarinio emalio paminklu.

Chachuli triptikas buvo saugomas Gelati vienuolyne, bet 1859 metais jis buvo apiplėštas. Pagrobta ikona vėliau atsirado privačioje Vasilijaus Botkino kolekcijoje. 1923 metais šis kūrinys grįžo į Gruziją.

Tai auksu raižyta ikona, padabinta 115 pertvarinio emalio medalionų bei brangakmenių. Puikus Gruzijos istorijos aukso amžiaus pavyzdys kruopščiai vaizduoja to laikotarpio prabangą ir didybę. Jo puošiniai siekia VIII–IX amžius. Medalionai nedidukai, išskyrus smarkiai apgadintą Madonos atvaizdą viduryje (išliko tik šventosios rankos ir vei-

Marina BABUNADZE. Jautukas. 2009. Varis, medis. 13 x 10 cm

Mamuka Megrelišvili. Žuvis. 2009. Varis, žalvaris, auksavimas. 24 x 14 cm

das). Tai didžiausias pertvarinio emalio dirbinys pasaulyje (116 cm x 95 cm).

Chachuli ikonoje, kaip ir visoje kolekcijoje, yra dvejetainio pertvarinio emalio – gruziniškojo ir bizantiškojo, – tai mums suteikia progą juos palyginti ir patyrinėti panašumus bei skirtumus. Iš graikiškų ir gruziniškų įrašų, įvairių istorinių asmenybių pavardžių bei stilistinių priemonių galima gana tiksliai nuspėti, kada dirbinys pagamintas, nors visai tikslios sukūrimo datos nustatyti neįmanoma. Beje, toks metodas plačiai taikomas Gruzijos mene. Gruzijos meistrai stengdavosi patys neįsiamžinti. Dėl to apytiksles dirbinių datas galima nuspėti nebet iš įrašuose minimų istorinių asmenybių ar įvykių.

Visi gruziniško pertvarinio emalio pavyzdžiai pagaminti iš gryniausio aukso. Kartais pasitaiko sidabro ir aukso lydinio, vadinamojo elektrumo, suteikiančio pertvariniam emaliui stabilumo. Iš spalvų gilumo ir skaidrumo sprendžiamame apie emaliuotojo meistrystę, jo profesinį lygį. Didžiama šių dirbinių nepasizymi poliruotumu, nors poliruoti pertvarinio emalio darbai ilgiau laikytųsi; tačiau net ir nepaisant to, šie pertvarinio emalio pavyzdžiai puikiai išsilaike.

Muziejuje saugomi pertvarinio emalio dirbiniai – daugiausia bažnytinės paskirties. Dėl to jie tiesiog spindi dvasingumu. Tyri veidai, išraiškingos sėdinčios figūros didelėm galvom yra gana paprastos. Be to, daugeliu atvejų į griežtas tikėjimo dogmas nekrepiama dėmesio, ir matyti ištisos galerijos šventųjų su nacionaliniais bruožais portretų. Ištis dvasingi portretai vaizduojami su stebėtinais šiltais ir žmogiškais bruožais, tai iš esmės yra neatsiejama gruziniško meno dalis.

Nepertraukiama gruziniško pertvarinio emalio raida XV amžiuje nutrūksta. Tai pertvarinio emalio epochos pabaiga, o ji Gruzijoje rutuliojosi ilgai – nuo VIII–IX iki pat XV amžiaus.

Keista, kad tokia populiarė ir per keletą gyvavimo šimtmečių zenkliai pažengusi meno sritis ėmė ir išnykti. Šio išnykimo priežasčių nežinome. Tiksliai nežinome, bet ji kažkur miegojo ir faktiškai nei iš šio, nei iš to su nauja jėga ėmė ir atgijo XX a. pabaigoje.

Kas tie žmonės, kurie su tokiom pastangom ir taip slapta išsaugojo šį genetinį kodą? Jų pavardžių iki maždaug septintojo praėjusio amžiaus dešimtmečio nežinojome. Šioje srityje dirbusieji stengėsi likti šešėlyje – kaip ir senieji meistrai, slėpdavęsi už tabu. Į šviesą išėjo tik naujoji karta. (Šį procesą parėmė geležinės santvarkos griūtis, išlaisvinusi tautą iš tabu.)

Zaza Lodia, Paata Paatašvili, Irakli Megrelišvili, Soso Alavidze ir velionis Goga Kupradze – tie žmonės daug prisidėjo atgaivindami šią šimtmetę tradiciją. Visi jie iš naujo pažvelgė į šią paslaptį – gruzinišką pertvarinį emalį.

Kai jau paslaptis atskleista, kitas žingsnis – ją puoselėti ir remti jos raidą. Tikrai simboliška, kad šios misijos ėmėsi moteris. Šiuolaikinė emalio kūrėja Tea Gurgenidze kartu su kitomis moterimis, kultūrų istorijos žinovėmis Marina bei Chatuna Babunašvili, praktiniais žingsniais stengiasi plėtoti ir garsinti šią meno sritį.

2000 metais šios trys moterys įkūrė meno galeriją „Ornamentas“, kur surinko minėtųjų emalio kūrėjų darbus ir surengė parodą, tapusią didžiu įvykiu.

Ekspozatai buvo išdėlioti trijuose nedidukuose stenduose. Stendų nuo tada nepadaugėjo, vadinasi, šis vienietinis

Guranda KUPREIŠVILI. Antkaklė. 2007. Sidabras, auksas. 8 x 5 cm

renginys nepaskatino šios srities augimo, tad rengėjos nusprendė veikti ryžtingiau ir įsteigė pertvarinio emalio meno mokyklą. Į ją dėstyti pakviesta nemažai įžymių pertvarinio emalio meistrų, prasidėjo naujoji pertvarinio emalio meno epocha. Ėmė dygti vis daugiau šios meno pakraipos studijų – ji pasirodė esanti ne tik perspektyvi, bet ir mėgstama.

2001 metų sausio 2 dieną Gruzijos sostinėje Tbilisyje duris atvėrė šiuolaikinio pertvarinio emalio meno galerija „Ornamentas“. Vienintelėje galerijoje pasaulyje galima išvysti nuolatines unikalių pertvarinio emalio darbų parodas.

Mūsų galerija – pertvarinio emalio meno dirbinių, jo dizaino ir stiliaus lyderė, čia atsiskleidžia jo originalumas, savitas išraiškingumas ir aukšta kokybė. Mūsų užduotis – teikti klientams aukštos kokybės paslaugas ir informaciją.

Galerija „Ornamentas“ pristato emalio meistrus, perėmusius visus pertvarinio emalio niuansus, technikas, praplėtusius temų įvairovę, padariusius šį meną įvairesnį ir įdomesnį.

Galerijoje pristatomi emalio menininkai garsėja individualumu ir temų įvairove. Vieni savaip interpretuoja senąsias temas ir kuria šiuolaikines formas, kiti nusigręžia nuo senųjų tradicijų ir suka postmodernistinio raiškos stiliaus

Maka CERETELI. Dėžutė. 2006. Sidabras, auksavimas. 7 x 6 cm

Tata NORAKIDZE. Antkaklė. 2007. Sidabras. 9 x 5,5 cm

link, dar kiti kopijuoja Viduramžių Gruzijos ir Bizantijos meną arba dirba ties jo variacijomis.

Šiandien emalio meno galerijos „Ornamentas“ mokykla – lyderė. Užsiėmimai vyksta dukart per savaitę: po tris valandas praktinių studijų ir vieną – teorijos. Dėsto šios srities žinovai.

Studentai atrenkami iš žmonių, jau turinčių patirties meno srityje. Kursai trunka du mėnesius. Dukart per metus galerija rengia mokytojų ir studentų darbų parodas simboliiniu pavadinimu „Karta“.

Pertvarinis emalis – tai sudėtingo technologinio proceso rezultatas, ir tas procesas nesikeičia jau nuo žilos senovės. Ant metalinės lėkštelės pagal iš anksto sugalvotą raštą uždedamos ir natūraliais klijais (pagamintais iš svarainių kauliukų) priklijuojamos plonytės metalo pertvarėlės; kurį laiką jos degamos specialioje krosnyje 720–850 laipsnių Celsijaus temperatūroje. Atvėsusios pertvarėlės užpildomos spalvom ir vėl degamos. Spalvos išblunka, o pertvarėlės yra dar keletą kartų taip spalvinamos. Temperatūros skirtingų spalvų lygiams skiriasi, darbas degamas keletą kartų. Paskutinė stadija – poliravimas; tik tada dirbinys įgyja galutinę išvaizdą.

Mokykla turi visa, kas reikalinga norint įveikti tuos sudėtingus procesus. Tik įkūrę galeriją iš pradžių įsivežėme medžiagų iš įvairių bendrovių ir studentams sudarėme sąlygas gauti gatavų medžiagų. Taigi jiems nebereikia dirbti su sveikatai kenksmingais chemikalais, kuriais gamtoje išgaunamos ir ruošiamos spalvos.

Reikia pažymėti, kad dėl didelės kainos auksas naudojamas retai, ypač mokantis. Daugiausia taikomas grynas sidabras ir varis, o su jais dirbti kur kas sunkiau, nes šie metalai lengvai oksiduojasi ir gadina emalį. Pramokusieji dirbti su variu vėliau lengvai susitvarkys ir su auksu.

Kaip jau minėjome, technologijos nesikeičia, bet medžiagų ir temų įvairovė viršijo visus lūkesčius. Šalia religinių dirbinių (tarp jų – reprodukcijų) atsiranda ir taikomojo meno darbai. Taip pat darbų, paremtų tapybos ir skulptūros

Maia DŽIKIA. Antkaklė. 2008. Sidabras, auksas. 9,5 x 6 cm

principais. Galima pamatyti ir įvairių šiuolaikinių tendencijų – kubizmo, modernizmo bei pan. darbų. Emalio meistrų sukurti papuošimai ir ornamentai beribiai, menininkai pasitelkia įvairius brangakmenius, stiklą bei dirbtinius akmenis. O kur dar tradiciniai gruzinų auksakalių darbai – tikrai gražiausi meno dirbiniai!

Šiuo metu galime pareikšti: sudėtingas gruziniško pertvarinio emalio atgaivinimo procesas vyksta sėkmingai. Nors iš pradžių daugelis skeptikų manė, jog tai neįmanoma. Ilgą laiką buvo tikima mitu, kad šioje srityje gali dirbti tik keletas išrinktųjų, o atskleisti visas šio meno paslaptis – nusikaltimas. Bet ar ne taip yra visų su meile ir talentu kuriamų meno dirbinių atveju? Kas nustatinėja tabu? Kas užtvėns tą potvynį, kuris kasdien neša naują gyvenimą?

Chatuna BABUNAŠVILI

Iš anglų kalbos vertė **Dalius NORKŪNAS**

Daredžan KOČIAŠVILI. Segė ir auskarai. 2011. Sidabras. 9 x 5 cm; 5 x 3 cm

Paata PAATAŠVILI. Antkaklė. 2010. Sidabras. 7,5 x 5,5 cm

